

Vandrefalk i Buskerud 2016

Utbredelse og hekkestatus

Tore Gunnarsen

Februar 2017

 **NATURVERNFORBUNDET
I BUSKERUD**

Sammendrag

Rapporten sammenfatter resultatene fra arbeidet til *Naturvernforbundet i Buskerud* med vandrefalk (*Falco peregrinus*) i 2016.

Samlet ble det dette året funnet 47 territorielle par i fylket, en tilbakegang på ett par fra året før.

Hele fire lokaliteter var nyetableringer, mens det på tre gamle lokaliteter hadde skjedd reetableringer. Dessverre var det samtidig hele fem gamle lokaliteter hvor begge fuglene hadde forsvunnet, og det satt i tillegg enslige fugler på tre lokaliteter.

Bestanden av vandrefalk i Buskerud vurderes i 2016 til fremdeles å være i størrelsesområdet 48-51 par.

Samlet kom det 88 unger på vingene dette året. Det er en god økning fra fjorårets 76 og er det nest høyeste antallet som har vært registrert siden artens reetablering.

Det ble i 2016 produsert henholdsvis 1,87 unger pr. territorielt par (N=47), 2,20 unger pr. konstatert hekkforsøk (N=40) og 2,51 unger pr. vellykket hekking (N=35).

Av de territorielle parene var det 74 % som fikk unger på vingene. Dette var et langt bedre resultat enn året før og skyldtes i hovedsak gunstige værforhold.

Forside: En vaktsum hunn av vandrefalk fotografert på en ny hekkelokalitet i Hallingdal.

Foto: [Thomas Mørch](#) (©)

Forfatter:

Tore Gunnarsen,
Fjordsvingen 22,
3427 Gullaug

e-post: tore@storeferder.no

Tlf.: 905 45 285 (m)

1. Innledning

Også i 2016 har det blitt gjennomført en omfattende og grundig kartlegging av vandrefalk (*Falco peregrinus*) i Buskerud fylke. Dette er et arbeid som nå har blitt utført tilnærmet sammenhengende over et tidsrom på over 30 år. De første årene ble dette initiert av *Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge*, mens arbeidet de senere årene har vært utført i regi av *Naturvernforbundet i Buskerud*.

Bestanden av vandrefalk betegnes nasjonalt nå som «livskraftig» (LC) i Norge og er dermed ikke lenger rødlistet ([Henriksen og Hilmo 1915](#)).

Det har blitt gitt et tilskudd på 20.000 kr. til arbeidet fra Fylkesmannen i Buskerud.

2. Materiale og metoder

Vandrefalk er en art som i større grad enn andre rovfugler er rimelig lett å lokalisere og følge opp rent visuelt. I Buskerud hekker arten kun i bergvegger, og det har siden arten ble reetablert i Buskerud i 1985 vært utført årlig systematiske letinger ved potensielle hekkeberg over hele fylket. Årets undersøkelser har foregått etter de samme metoder og omfang som har blitt benyttet de siste årene.

De første fuglene ankommer Norge omtrent i første halvdel av mars, og fuglene etablerer seg raskt i hekkebergene. De fleste parene er på plass innen månedsskiftet mars-april, men ved mange tilfeller av ny- eller reetableringer kan pardannelsen først være klar i slutten av april. Paretableringer senere enn dette

lykkes sjelden med hekking den samme sommeren.

Rugestart skjer i Buskerud vanligvis i siste halvdel av april, og rugetiden er normalt 28-33 døgn. Godt etablerte par starter ofte rugingen en uke tidligere enn ved nyetableringer. Par i lavereliggende områder starter også ofte opp rugingen en ukes tid før parene i nordfylket. Det er i perioden mars-april svært viktig at lokalitetene følges tett opp, både for å registrere tidspunkter for ankomst, hekkestart og ikke minst for å lokalisere hekkehyllene.

Klekkingen av egg skjer som oftest den siste uken av mai, og ungene er flyvedyktige i en alder av 38-42 døgn. Lokalitetene har

Figur 1.

Ofte kan hekkebergene være vanskelig tilgjengelige og krever mye arbeid dersom en skal komme tett inn på fuglene.

Foto: Thomas Mørch

blitt fulgt spesielt tett i tiden hvor ungene er på reiret og når de har blitt flyvedyktige i begynnelsen av juli. Det er også utført etterkontroller i august på lokaliteter hvor det har vært usikkerhet om antall unger på vingene.

For en langt mer utfyllende beskrivelse av historikk og metodebruk, henvises til tidligere års rapporter (f. eks. [Gunnarsen 2010](#)).

Artikkelforfatteren har loggført ca. 655 timers feltarbeid med arten. Regner en med andres bidrag overstiger totalantallet langt over 700 timer. Fylkesdekkende undersøkelser av en vidt spredt art medfører også en omfattende reiseaktivitet og hele 16 500 km har blitt loggført.

Lokaliteter besatt med en eller to falker har i gjennomsnitt blitt besøkt 8,0 ganger gjennom hekkesesongen. Tidligere kjente hekkeberg, men som i 2016 sto tomme, har i snitt blitt kontrollert 4,0 ganger gjennom sesongen. Dette er en besøksfrekvens og omfang som tilsier at undersøkelsen faglig sett har hatt en tilfredsstillende oppfølging.

Figur 2.

En nettopp flyvedyktig vandrefalkunge på en hekkelokalitet i Hallingdal. Foto (©): [Thomas Mørch](#).

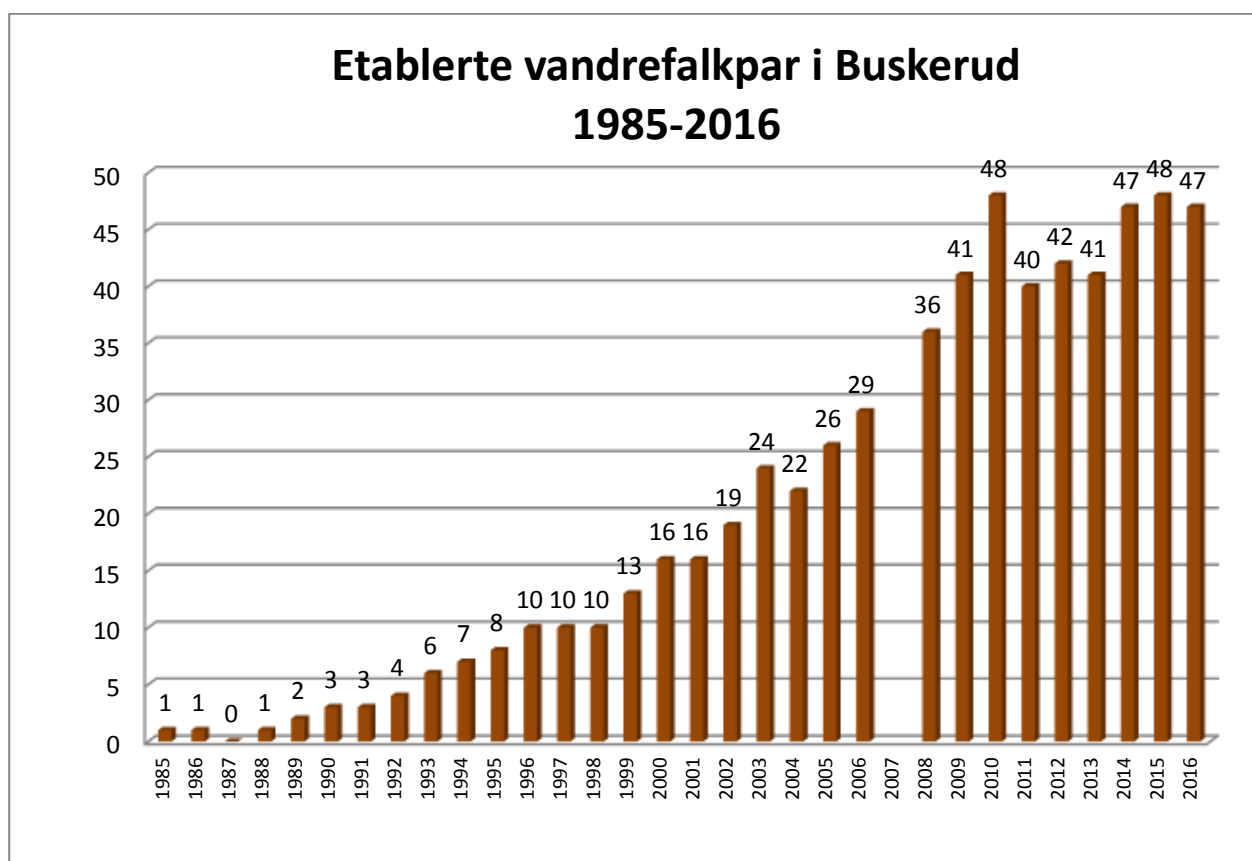
Feltarbeidet i denne rapporten er i all hovedsak blitt utført av artikkelforfatteren, men det er også gitt viktig supplerende informasjon fra Morten Brandt, Bent Fjeldheim, Vegard Finset Fjeldheim, Finn Gregersen, Christer Gustafsson, Emilie Husvik, Audun Jahren, Thor Erik Jelstad, Kenneth Larsen, Martin Lindal, Thomas Mørch, Steinar Stueflotten og Jan Wessel-Berg.

3. Resultater

a. Bestand og bestandsutvikling

De første falkene dukket opp tidlig i mars og i løpet av de nærmeste tre ukene var de fleste parene på plass ved tidligere etablerte hekkelokaliteter. Enkelte steder hvor det var ny- eller reetableringer, drøydde det en uke eller to før alle fuglene var på plass.

Totalt ble denne hekkesesongen konstatert 47 etablerte par og 3 single, men revirhevdende falker i fylket. Dette er en nedgang fra fjorårets 48 par, men det må bemerkes at det i 2015 ikke ble funnet noen enslige fugler. Totalt sett må en derfor kunne konkludere med at bestanden nå ser ut til å stabilisere seg i Buskerud.

Figur 3.

Antall territorielle par av vandrefalk i Buskerud i perioden 1985-2016. Resultater fra tidligere år er hentet fra rapporten til Naturvernforbundet i Buskerud for 2015 ([Gunnarsen 2016](#)).

Det ble dette året funnet hele fire nye lokaliteter hvor arten hadde etablert seg. Det første paret ble allerede tidlig i etableringsfasen funnet i en liten vegg i Lier (Figur 4). Selve veggene ligger tett ved den sterkt trafikkerte riksvei 23, men fuglene lot seg overhodet ikke affisere av verken trafikk eller støy. Men denne veggene skulle virkelig vise seg å være mer utsatt enn hva som er vanlig.

For det første er veggene en av de mest populære klatrelokalitetene for *Drammen Klatreklubb*, og i tillegg skulle *Statens Vegvesen* på ettersommeren 2016 starte opp arbeidet med å lage en tunnel eller mer korrekt et tverrslag rett inn i fjellveggen. Inne i tverrslaget skal en så påbegynne et større arbeide med to parallelle tunneler for den nye traseen til riksvei 23.

Det ble tatt kontakt med både *Statens Vegvesen*, *Drammen Klatreklubb* og *Statens Naturoppsyn (SNO)* og det ble sammen med *Naturvernforbundet i Buskerud* raskt avholdt en befaring på lokaliteten. Med litt smidighet fra alle parter og en god del heldige omstendigheter ser det ut til at en skal klare å bevare hekkelokaliteten.

SNO satte opp plakater som frarådet ferdsel under den delen av veggen hvor falkene så ut til å etablere seg, og klatregruppen fikk bruke den for deres del viktigste nordlige delen av veggen. Denne delen er ganske godt skjermet med vegetasjon mot selve hekkeveggen og aktivitet der ville neppe påvirke fuglene negativt. *Drammen Klatreklubb* orienterte også på sine WEB-sider om at det var «hekkende rovfugl» i veggen, og deres medlemmer ble på det sterkeste tilrådt å holde seg til den nordligste delen av veggen. Dette skulle i etterkant vise seg at deres anbefaling ble fulgt, og denne informasjonen spredte seg også raskt til besøkende klatrere fra Oslo-miljøet.

Statens Vegvesen skulle ikke påbegynne arbeidet under veggen før i slutten av august og deres arbeid var i første omgang dermed ikke noe problem (*Figur 4 og 5*). I løpet av høsten 2016/våren 2017 skal det bygges en kulvert under den gamle traseen til RV23, men selve tunnelsprengningen for å lage tverrslaget skal ikke påbegynnes før etter fellesferien 2017. Det kan derfor se ut til at falkene også i 2017 vil kunne bruke veggen i hele i hekkesesongen.

Det hører med til historien at falkene sommeren 2016 fikk tre unger på vingene i veggen.

Figur 4.

En ny lokalitet med hekkende vandrefalk ble dette året funnet tett ved riksvei 23 i Lier. Bildet ble tatt i august 2016 mens de tre ungene fremdeles holdt til i veggen. Plasseringen av årets hekkehylle er angitt med hvit sirkel. Foto: Tore Gunnarsen

Figur 5.

Den samme lokaliteten som i Figur 4, men nå fotografert i slutten av september. Klargjøringen for bygging av en kulvert og rydding for inngangen for tverrslaget har blitt påbegynt. Selve sprengningsarbeidet skal begynne først på ettersommeren 2017. Det planlagte tunnelinnslaget er markert med hvit sirkel i bildet.

Foto: Tore Gunnarsen

Thomas Mørch rapporterte i april inn en ny lokalitet i Nes kommune. Fuglene var svært aktive i vegg og antatt hekkehylla ble lokalisert, men det skulle vise seg at det dessverre ikke ble noen vellykket hekking. Det var sannsynligvis et hekkforsøk på stedet, men tidspunkt og årsak til hekkeavbrudd ble ikke konstatert.

I juni rapporterte Thor Erik Jelstad om et sannsynligvis hekkende par av vandrefalk i Sigdal kommune. I løpet av de nærmeste dagene ble hekkehylla lokalisert, og det viste seg at det var to nærmest flyvedyktige unger på hylla. Dette er en lokalitet som har vært fulgt grundig i flere år da stedet har vært vurdert som en potensiell hekkelokalitet for arten.

Den siste etableringen ble rapportert inn fra Morten Brandt, men dette var etter selve hekkesesongen. Under vannfuglregistreringer i Tyrifjorden ble det om sommeren funnet tre tilnærmet flyvedyktige unger av vandrefalk i et gammelt ravnereir. Selve reiret var plassert i en lav liten vegg som lå rett over vannoverflaten (Figur 6 og Figur 7). Stedet skal i en årrekke ha vært sjekket i forbindelse med vannfugltellingene, men det har tidligere år kun vært ravn som har hekket i vegg.

I tillegg til disse nyetableringene var det reetableringer på tre gamle lokaliteter, men ingen av disse reetableringene klarte å få unger på vingene. Årsaken til det dårlige resultatet er litt vanskelig å forklare, men mest sannsynlig skjedde reetableringene så seint på våren at det fysiologisk allerede var for seint for normal eggutvikling hos hunnene.

Til tross for at det ble lokalisert hele fire nye hekkelokaliteter var det overraskende nok hele fem etablerte lokaliteter som i 2016 sto tomme og tre hvor det nå bare satt enslige fugler. Totalt sett ble derfor resultatet en reduksjon på ett par fra året før. Dette er en helt ubetydelig reduksjon, men er likevel en sterk indikasjon på at vandrefalkpopulasjonen i Buskerud nå nærmer seg en naturlig og stabil bestandsstørrelse. I fjorårets rapport ([Gunnarsen 2016](#)) ble bestanden i Buskerud anslått til å være i størrelsesområdet 48-51 par, et estimat det i denne omgang ikke er noen grunn til å endre.

Bestanden i Buskerud ble i regi av *Norsk Ornitologisk Forening* ([Heggøy & Øien 2014](#)) estimert til å være mellom 51 og 63 par, men dette er dessverre et for optimistisk overslag. Tallene er i for stor grad basert på antallet hekkelokaliteter som har vært benyttet de siste årene. Erfaringsmessig er frafallet av enkeltlokaliteter de siste årene ganske stort, og i 2016 var dette frafallet på 10 %. Regner en også med lokaliteter hvor det kun satt enslige fugler, var frafallet på hele 17 %. At dette frafallet etter hvert har økt er logisk når en ser hvordan bestandens tilvekst har flatet ut.

Figur 6.

Det ble i 2016 funnet en ny hekkelokalitet i et lite berg relativt lavt over vannflaten i Tyrifjorden. På bildet som er tatt i 2008, kan en skimte svarte ravnunger i reiret som vandrefalkene hadde tatt over i 2016 (rød sirkel).

Foto: Morten Brandt.

Figur 7.

På den samme reirplasseringen som er vist i Figur 6, ble det i 2016 funnet tre nær flyvedyktige vandrefalkunger. Selve reiret var sannsynligvis påbygd av ravn samme år eller året før. Det har tidligere år kun vært hekkende ravn i veggen.

Foto: Morten Brandt.

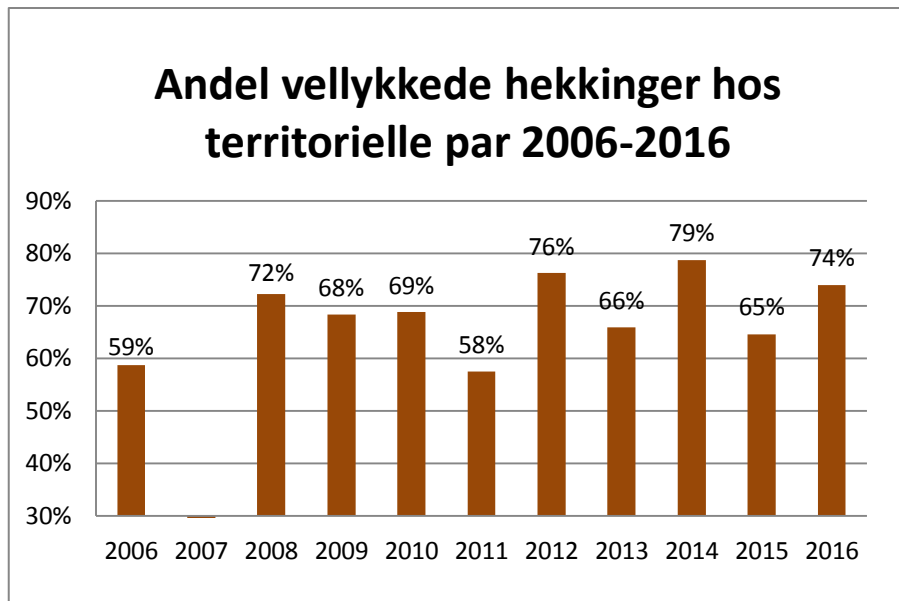
b. Reproduksjon

i. Hekkeforsøk

I 2016 ble med sikkerhet 40 av de totalt 47 parene konstatert hekkende. I tillegg ble fire par betegnet som «sannsynlig hekkende» og tre par som «mulig hekkende».

Med «*konstatert hekkende*» menes par hvor ruging, egg eller unger har blitt sett, «*sannsynlig hekking*» at kun parring, arbeid med reirgrop etc. har blitt sett og «*mulig hekking*» der paret har vært sett etablert i veggen, men noen klare indikasjoner på hekkeforsøk aldri har blitt konstatert.

Av de totalt 47 parene i Buskerud kunne en konstatere at 35 par klarte å få unger på vingene. Dette utgjør en andel på 74 % og er betydelig bedre enn hekkesesongen året før.

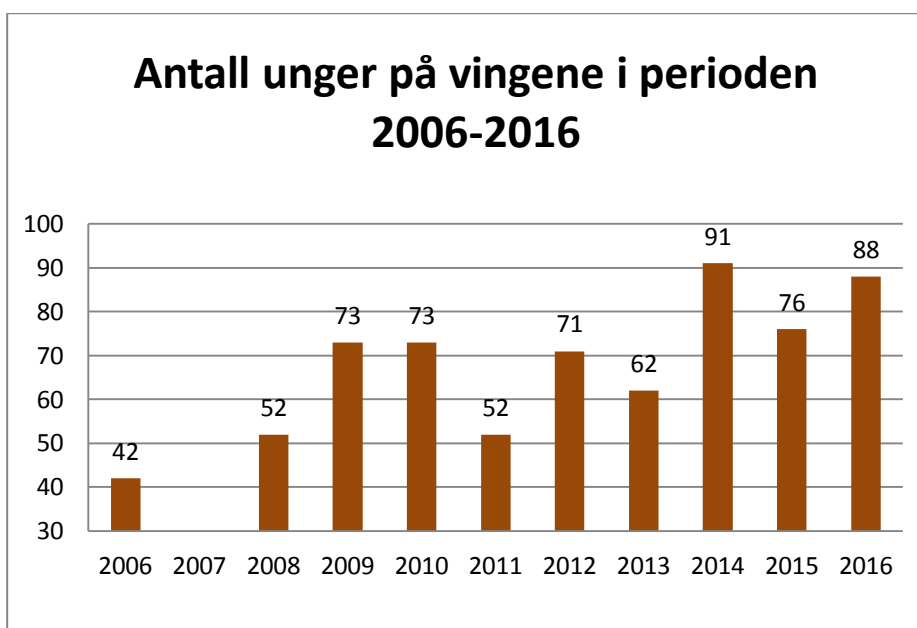
Figur 8.

Andel vellykkede hekkinger hos etablerte par av vandrefalk i Buskerud i perioden 2006-2016.

Under vår og hekkesesong 2016 lå temperaturen i Drammensområdet hele tiden over normalen. Det var litt mer nedbør enn normalt i de to kritiske månedene april og mai, men det var aldri snakk om store nedbørsmengder på en gang. Det var dette som var tilfellet i hekkesesongen 2015 hvor frafallet i rugeperioden var påfallende stort. Totalt sett må de meteorologiske forholdene betegnes som relativt gunstige denne hekkesesongen.

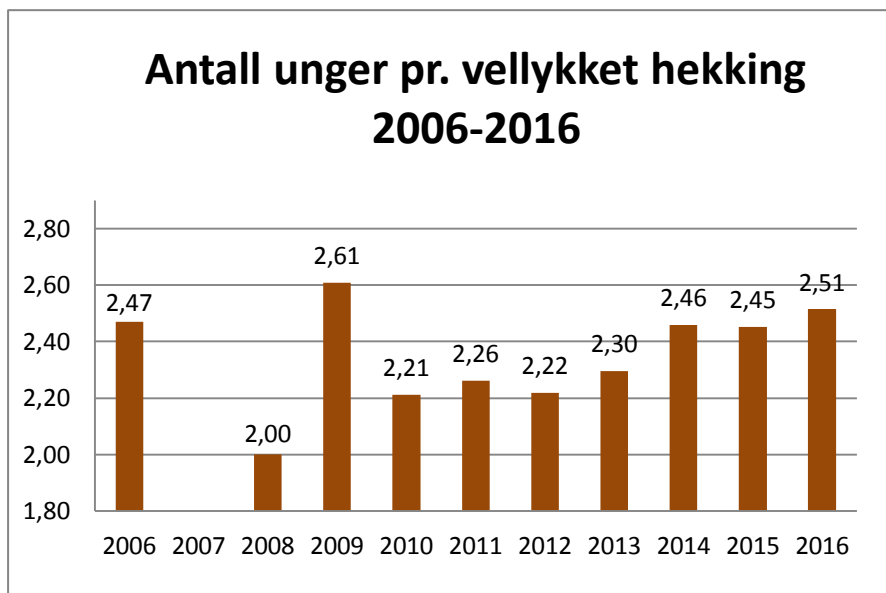
ii. Ungeproduksjon

Også antall flyvedyktige unger forsterker inntrykket av at 2016 var et godt reproduksjonsår. Totalt ble det registrert 88 utflydde unger, noe som er en klar økning fra fjorårets 76 unger. Det er kun i 2014 hvor det har blitt registrert flere utflydde unger. Det året var det totalt 91 unger.

Figur 9. *Antall flyvedyktige unger av vandrefalk i Buskerud i perioden 2006-2016.*

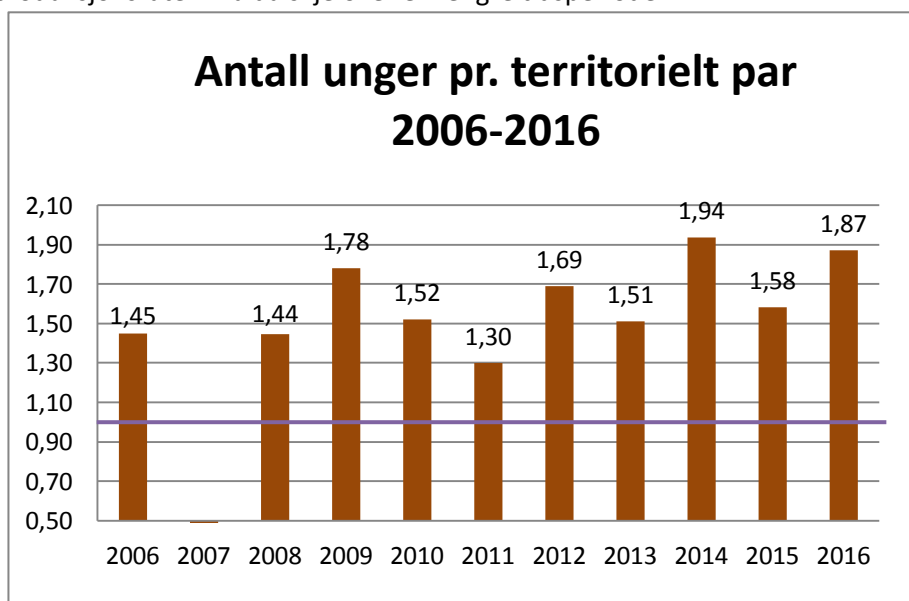
Ser en på antall unger i kullene hvor det har vært vellykket hekking, ligger snittet på 2,51. Dette er også over det som har vært vanlig de siste årene. For vandrefalk er det mer sannsynlig at dette skyldes gode meteorologiske forhold enn næringstilgang. Arten har vist seg å ha en mer stabil næringstilgang på grunn av byttedyrvalg enn f.eks. våker og ørner som påvirkes av store årlige svingninger i byttedyrforekomsten hos mus, hare og rype.

Figur 10.

Antall unger av vandrefalk i Buskerud produsert pr. vellykket hekking i perioden 2006-2016.

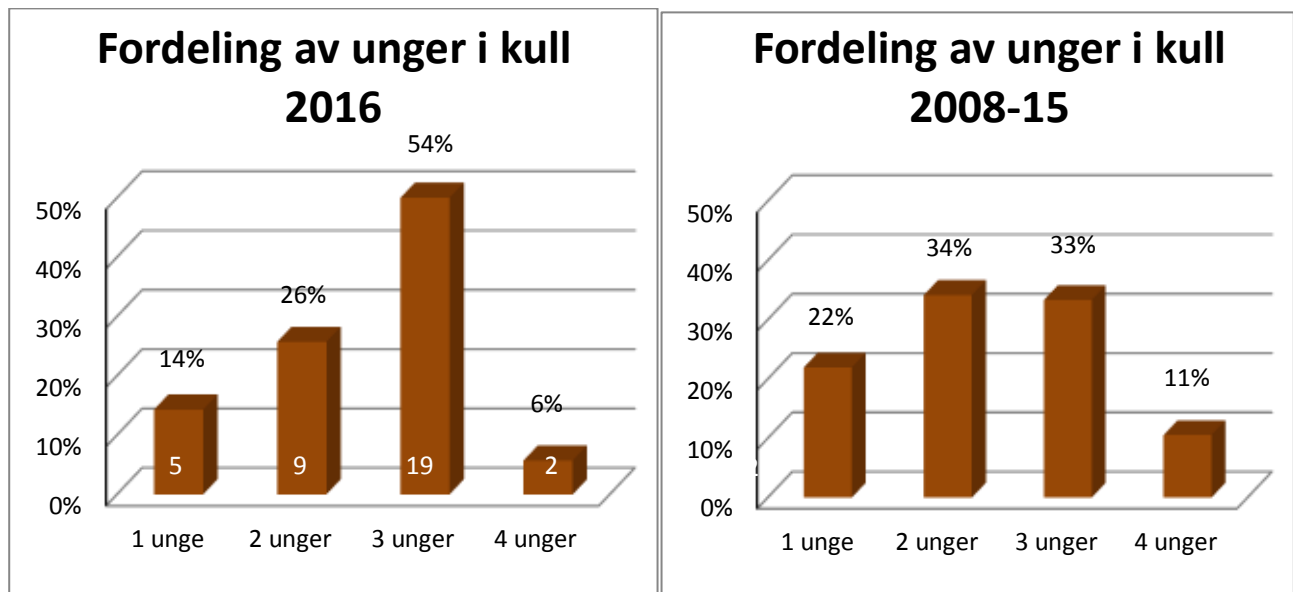
For å kunne vurdere en arts bestandsutvikling er det vanlig å se på antall unger produsert pr. etablert par. Kjenner en til årlig dødelighet for arten, kan en da beregne nødvendig reproduksjon for å opprettholde bestandstørrelsen. Ratcliff (1993) har hos vandrefalk beregnet dette til å ligge på 0,8 unger/territorielt par, og denne reproduksjonsraten må da skje over en lengre tidsperiode.

Figur 11. Antall unger pr. territorielt par av vandrefalk i Buskerud i perioden 2006-16. Blå strek markerer faregrensen (1,0) brukt av nordamerikanske overvåkningsprogram av arten (U.S. Fish and Wildlife Service 2003).

Når en ser på reproduksjonsverdiene for Buskerud (Figur 11), er verdien langt over det Ratcliff (op. cit) angir som et balansepunkt. Det kan være en indikasjon på at arten fremdeles har et vekstpotensial i Buskerud, men bestandsutviklingen (Figur 3) i Buskerud tyder på at tilveksten her er i ferd med å flate ut.

Overskuddet i Buskerud kan derfor være en indikasjon på at mortaliteten for denne bestanden er høyere enn 0,8 eller at overskuddsindividene migrerer ut av fylket til fremdeles ledige og ubesatte områder i Fennoskandia.

Figur 12 og 13.

Fordeling av kullstørrelse hos vandrefalk i vellykkede kull i Buskerud i snitt for perioden 2008-15 og i hekkesesongen 2016.

Ser en på fordelingen av kullstørrelsene i 2016 (Figur 12), er det et påfallende høyt antall av kull med tre unger. Ser en på den tilsvarende fordelingen for perioden 2008-2015 (Figur 13) viser den det helt karakteristisk for arten hvor 2-3 unger er vanligst forekommende.

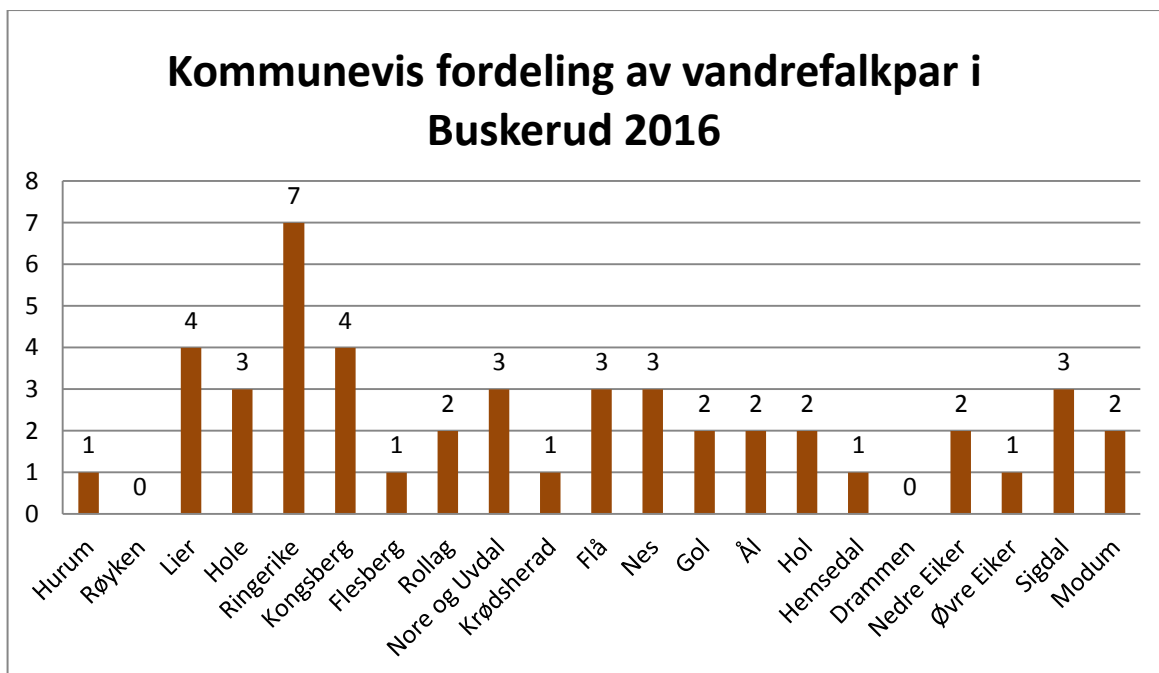
Det er som regel ikke en enkelt årsak til at reproduksjonen kan være spesielt god et enkelt år. Det er heller en kombinasjon av en rekke faktorer som fuglenes fysiologiske tilstand i hekketiden, meteorologiske forhold, næringstilgang, etc.

c. Spredning og lokale variasjoner i Buskerud

Spredningen av arten i Buskerud viser som ved tidligere år en jamn fordeling ut over alle kommunene (Figur 14). Ringerike kommune med 7 par er kommunen med flest hekkende par. Kommunene Drammen og Røyken er de eneste kommunene hvor arten fremdeles ikke er etablert.

Det har de siste årene vist seg at det kan være relativt store regionale forskjeller i fylket. Dette skyldes i hovedsak lokale meteorologiske forhold, men i 2016 var det ingen store forskjeller mellom de nordlige og sørlige områdene av fylket (Tabell 1). Definisjonen av den nordlige regionen omfatter i denne

sammenhengen Hallingdal fra nordenden av Krøderen og opp til Hemsedal, videre vestover mot Geilo og så sydover mot Numedal til Veggli. Det sydlige området består av de resterende områder av fylket.

Figur 14. Kommunevis fordeling av de 47 vandrefalkparene i Buskerud.

	Nordfylket				Sørfylket			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Antall par	11	15	14	14	30	32	33	33
Enslige fugler	1				1	2		3
1.årige fugler i parene					1			
Antall unger på vingene	8	30	22	26	54	61	54	62
Unger pr. territorielt par	0,73	2,00	1,57	1,86	1,80	1,91	1,64	1,88

Tabell 1.

En sammenlikning mellom variasjon av antall par og ungeproduksjon i årene 2013-16 for nordlige og sørlige områder av Buskerud.

Figur 15 og 16. Ved en lokalitet i Lier ble det i 2016 samlet inn byttedyr på reirhylla i etterkant av hekkingen. I Figur 15 kan en se de karakteristiske føttene til ei sothøne (*Fulica atra*), mens Figur 16 viser et ribb av rugde (*Scolopax rusticola*). Fotos: Tore Gunnarsen.

4. Takk

Jeg vil takke Morten Brandt, Bent Fjeldheim, Vegard Finset Fjeldheim, Finn Gregersen, Christer Gustafsson, Emilie Husvik, Audun Jahren, Thor Erik Jelstad, Kenneth Larsen, Martin Lindal, Thomas Mørch, Steinar Stueflotten og Jan Wessel-Berg for bidrag med observasjoner og tips.

En spesiell takk også til Morten Brandt og Thomas Mørch for å ha stilt bilder til disposisjon.

Jeg vil også takke for prosjektmidler gitt fra Fylkesmannen i Buskerud.

En ekstra takk til Thor Erik Jelstad og Per Øystein Klunderud for å ha tatt seg tid til å lese gjennom rapporten og for å ha gitt konstruktive tilbakespill.

Litteraturliste:

Gunnarsen, T. 2010. *Vandrefalk i Buskerud 2009*. Utbredelse og hekkestatus. Rapport fra Naturvernforbundet i Buskerud, 15 pp., *Buskskvetten* 26.

<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2010/Vandrefalk%20i%20Buskerud%202009.pdf>

Gunnarsen, T. 2016. *Vandrefalk i Buskerud 2015*. Utbredelse og hekkestatus. Rapport fra Naturvernforbundet i Buskerud, 11 pp, *Buskskvetten* 32.

<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2016/Vandrefalk-i-Buskerud-2015.pdf>

Heggøy, O. & Øien, I. J. (2014) Conservation status of birds of prey and owls in Norway. NOF/BirdLife Norway - Report 1-2014. 129 pp.

http://www.birdlife.no/prosjekter/rapporter/2014_01_NOF.pdf

Henriksen S. og Hilmo O. (red.) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge

<http://beta.artsdatabanken.no/File/2308/Norsk%20rødliste%20for%20arter2015>

Ratcliffe, D. 1993. *The Peregrine Falcon*. 2:nd edition. T & AD Poyser. London

U. S. Fish and Wildlife Service. 2003. *Monitoring Plan for the American Peregrine Falcon, A Species Recovered Under the Endangered Species Act*. U. S. Fish and Wildlife Service, Divisions of Endangered Species and Migratory Birds and State Programs, Pacific Region, Portland, OR 55 s